

Ugeseddel 9.

Evaluer Mat 2AL indtil 8/4: <http://www.math.ku.dk/kurser/mat2al/mat2al-0.htm>

Program. I den 9. og sidste uge er overskriften „Sideklasser og afrunding“. Bemærk, at undervisningen fredag den 15. april er flyttet til tirsdag sådan: De sidste forelæsninger i Matematik 2AL-0 ligger tirsdag den 12. april kl 11-13, og de to „fredagshold“ har øvelser for sidste gang tirsdag den 12. april kl 9-11. Der er ingen ændringer vedrørende øvelser for torsdagsholdet.

Ved øvelserne regnes følgende opgaver:

11/4-15/4: GRP4: 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 17*.

I de to foregående uger gennemgik jeg GRP3 (resten) og GRP4.

Nøgleord: Klein's Vierer-gruppe $V = C_2 \times C_2$, sideklasse modulo H , klassesdeling, index af undergruppe, kongruens modulo H , Lagrange's indexsætning, Fermat's lille Sætning og Euler's generalisering.

Kommentar. Det er et vigtigt resultat, at hvis $G = \langle g \rangle$ er en cyklisk gruppe, så er enhver undergruppe H af G igen cyklisk; yderligere er H 's orden en divisor i G 's orden n , og for hver divisor d i n findes præcis én undergruppe H af orden d . Det er nyttigt at vide, at produktgruppen $C_n \times C_k$ er cyklisk, hvis og kun hvis $(n, k) = 1$.

I GPR4 brugte jeg for første gang det fundamentale tælleprincip: Når en mængde G er delt i klasser, kan man tælle elementerne i G ved at tælle antallet af elementer i klasserne og lægge disse antal sammen. Elementært, ikke? Men dette enkle princip er grundlaget for næsten al kombinatorik. Og i hvert fald er det grundlaget for Lagrange's Indexsætning og dermed for vores bevis for Fermat's lille Sætning og Euler's generalisering. Fermat's store sætning siger i øvrigt, at ligningen $x^n + y^n = z^n$, for en eksponent $n \geq 3$, ikke har løsninger med naturlige tal x, y, z .

- *Lagrange's Indexsætning.* $|G| = |G:H| \cdot |H|$. Konsekvens: ordenen af H er divisor i ordenen af G .

- *Der er kun én* gruppe af orden p , hvor p er et primtal, nemlig den cykliske gruppe C_p .

- *Korollar til Lagrange.* Med $n := |G|$ er $g^n = e$ for alle $g \in G$.

- *Euler's Sætning.* $(a, n) = 1 \implies a^{\varphi(n)} \equiv 1 \pmod{n}$.

Fx: $\varphi(15) = \varphi(3)\varphi(5) = 2 \cdot 4 = 8$, så $2^8 = 256 \equiv 1 \pmod{15}$.

- *Fermat's lille sætning.* For et primtal p gælder: $p \nmid a \implies a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$.

Fx: $2^{10} = 1.024 \equiv 1 \pmod{11}$.

7. april 2005

• *Min allerførste liste.* Du kan allerede nu lave din helt egen liste over smågrupper, som du „kender“. Nogle grupper kommer i uendelige familier, fx C_n af orden n , D_n af orden $2n$, S_n af orden $n!$ og A_n af orden $n!/2$. Specielt kan du for hvert n anføre den cykliske gruppe C_n . Gruppen $\mathbb{Z}/n$ er den „additive udgave“ af den cykliske gruppe C_n . Nogle grupper kan fås ud fra mindre grupper: Fx er Klein’s Vierer-gruppe lig med produktet $V = C_2 \times C_2$ af to cykliske grupper af orden 2. Den har orden 4, men hvert element $g \in V$ opfylder, at $g^2 = e$; specielt er V ikke cyklisk, så både V og C_4 skal optræde i listen.

Det er faktisk ikke så nemt at afgøre, om to forelagte grupper er „den samme“ eller „forskellige“. Fx er $C_2 \times C_3$ cyklisk af orden 6, og altså lig med gruppen C_6 , og diedergruppen D_3 er „lig med“ den symmetriske gruppe S_3 .

Din liste skulle gerne omfatte følgende:

1	2	3	4	5	6	7	8	12	24	60	61	119	120
C_1	C_2	C_3	C_4	C_5	C_6	C_7	C_8	C_{12}	C_{24}	C_{60}	C_{61}	C_{119}	C_{120}
%	%	%	V	%	S_3	%	D_4	D_6	D_{12}	D_{30}	%	%	D_{60}
			%		%		Q_8	A_4	S_4	A_5			S_5
							$C_2 \times C_4$	$C_3 \times V$	$\vdots$	$\vdots$			$\vdots$

men den burde allerede nu være lidt større. Markeringen med ‘%’ i en søjle betyder, at listen her er komplet. Når n er et primtal, er enhver gruppe af orden n nødvendigvis cyklisk, så i søjler svarende til primtal n er der præcis én markering, nemlig C_n . Det er selvfølgelig lidt blæret at markere, at der kun er én gruppe for $n = 119$, men begrundelsen får du først i Algebra 2, hvor din liste også udvides ganske meget.

Hvornår var det nu det var? Pierre de Fermat 1601–1665, Joseph-Louis Lagrange 1736–1813, Leonhard Euler 1707–1783.

På sigt: *Min* plan omfatter undervisningen på Algebra 2.

Anders Thorup